

BEZPIECZNIE BAWIĘ SIĘ, UCZĘ I WYPOCZYWAM

**PROGRAM Z ZAKRESU BEZPIECZEŃSTWA
PRZEZNACZONY DO REALIZACJI
W KLASACH I – III**

mgr Sylwia Leszkowicz

1. Charakterystyka programu.

Program z zakresu bezpieczeństwa „Bezpiecznie bawię się, uczę i wypoczywam” został przeznaczony do realizacji w klasach I – III. Jest on propozycją uporządkowania cyklu zajęć poświęconych kształtowaniu u dzieci w młodszym wieku szkolnym świadomej umiejętności radzenia sobie w sytuacjach zagrożenia i przygotowaniu ich do bezpiecznego funkcjonowania w swoim środowisku tj. w domu , w szkole i poza nią. Problematyka dotycząca bezpieczeństwa została uzupełniona i poszerzona. Wszystkie zagadnienia zostały zgrupowane w następujących blokach i działach:

Blok I. Jestem bezpieczny w domu.

Dział 1. Bezpieczne i niebezpieczne zabawy.

Dział 2. Urządzenia techniczne.

Dział 3. Szkodliwe substancje.

Dział 4. Alkohol i papierosy.

Dział 5. Telewizja, komputer, Internet.

Dział 6. Pomagamy sobie i innym.

Dział 7. Najważniejsze numery alarmowe.

Blok II. Jestem bezpieczny w drodze do szkoły.

Dział 1. Zasady bezpiecznego zachowania się na jezdni.

Dział 2.. Zasada ograniczonego zaufania.

Blok III. Jestem bezpieczny w szkole.

Dział 1. Szkolne zasady i regulaminy.

Dział 2. Kiedy mówić „nie”

Dział 3. Stop agresji w szkole.

Dział 4. Bezpieczne przybory szkolne.

Dział 5. Zasady ewakuacji w razie zagrożenia.

Blok IV. Jestem bezpieczny podczas wypoczynku.

Dział 1. Zasady bezpiecznej podróży.

Dział 2. Bezpieczne wakacje i ferie zimowe.

Przedstawiony program „wyjmuje” z programów szkolnych przeznaczonych do realizacji w klasach I – III treści związane z kulturą bezpieczeństwa, uzupełniając je i poszerzając. Poszczególne tematy będą realizowane raz w tygodniu w ramach nauczania zintegrowanego. Cały zakres omawianej problematyki nie został rozdzielony na klasy, gdyż to nauczyciele zdecydują, które tematy będą realizować w każdej klasie. Duży nacisk zostanie położony na ćwiczenia praktyczne, które utrwalą wiedzę podręcznikową i pozwolą uczniom sprawdzić swoje umiejętności w praktyce. Przekazywanie poszczególnych treści będzie wzmocnione przez środowisko szkolne, lokalne i rodzinne. Do współpracy zostaną zaproszeni rodzice uczniów i instytucje sprawujące pieczę nad bezpieczeństwem takie jak policja, straż pożarna itp. Program ma charakter otwarty. Można go modyfikować i uzupełniać.

2. Cele edukacyjne:

Podstawa programowa - I etap edukacyjny.

1. Zachowanie bezpieczeństwa i higieny w domu, w klasie, szkole i poza nią.
2. Przestrzeganie zasad i przepisów ruchu drogowego.
3. Prawidłowe zachowanie się w różnych środkach lokomocji i na przystankach.
4. Zachowanie ostrożności podczas korzystania z urządzeń technicznych.
5. Prawidłowe zachowanie podczas wypoczynku.
6. Umiejętność przewidywania i unikania niebezpieczeństw i zagrożeń.

Nadrzędnym celem programu „Bezpiecznie bawię się, uczę i wypoczywam” jest przygotowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym do bezpiecznego uczestnictwa w życiu społecznym.

Po wdrożeniu programu uczeń:

- organizuje bezpieczne zabawy,
- zna drogę ewakuacyjną,
- stosuje zasadę „ograniczonego zaufania” w stosunku do nieznajomych,
- bezpiecznie korzysta z urządzeń technicznych i przyborów szkolnych,
- ma świadomość szkodliwości oddziaływania telewizji, komputera, Internetu,

- rozpoznaje i unika substancji szkodliwych,
- rozumie szkodliwość palenia i wdychania dymu papierosowego,
- zachowuje ostrożność w stosunku do nieznajomych,
- umiejętnie korzysta z numerów alarmowych,
- potrafi udzielić pierwszej pomocy,
- organizuje bezpieczne zabawy,
- przestrzega zasad ruchu drogowego,
- unika zagrożeń ze strony zwierząt,
- zachowuje ostrożność w czasie podróży,
- bezpiecznie korzysta ze sprzętu sportowego,
- umie bezpiecznie wypoczywać,
- rozpoznaje i przewiduje skutki różnych zagrożeń.

3. Metody i formy pracy.

Aby osiągnąć założone cele ważne jest, aby dziecko:

- zrozumiało potrzebę dbania o własne bezpieczeństwo,
- zdobyło wiedzę na temat właściwego zachowania się w sytuacjach zagrożenia,
- umiało zastosować zdobytą wiedzę w praktyce.

Realizacji założonych celów będą służyć aktywizujące metody i formy pracy takie jak: pogadanki, rozmowy, dyskusje, obserwacje kierowane i spontaniczne, drama, gry dydaktyczne, przedstawienia edukacyjne, pokazy, prezentacje, ćwiczenia praktyczne, metody audiowizualne, konkursy, turnieje, spacer, wycieczki, spotkania z ciekawymi ludźmi, wywiady, ankiety, sondaże i wiele innych.

4. Przewidywane osiągnięcia uczniów.

Przewidywane wyniki realizacji tego programu podałam w tabeli, przy każdej jednostce tematycznej. Umieszczenie ich w tym miejscu podyktowane było względami praktycznymi. Forma, w jakiej zostały podane ułatwia nauczycielowi sprawdzanie osiągnięć uczniów po zrealizowaniu zadania.

Tabela 1. Treści nauczania i oczekiwane efekty.

Blok I. Jestem bezpieczny w domu.			
Dział	Treści programowe	Procedury osiągnięcia celów	Przewidywane osiągnięcia uczniów
<i>Dział 1. Bezpieczne i niebezpieczne zabawy</i>	Zabawa, organizowanie, współdziałanie, zdyscyplinowanie, odpowiedzialność, zabawki, przybory.	<ul style="list-style-type: none"> - Przedstawienie propozycji bezpiecznych zabaw, - analizowanie niebezpiecznych sytuacji i przewidywanie ich skutków, - wyrabianie umiejętności rozróżniania zabaw niebezpiecznych i bezpiecznych, - podkreślanie konieczności informowania rodziców o miejscu swojego pobytu, - opracowanie zasad bezpiecznej zabawy, - uświadomienie uczniom, że powinni odmówić uczestnictwa w zabawie, która budzi ich sprzeciw. 	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rozróżnia zabawy bezpieczne od niebezpiecznych, - potrafi przewidzieć skutki niebezpiecznych zabaw i odmawia uczestnictwa w nich, - umie organizować bezpieczne zabawy, - dba o bezpieczeństwo swoje i innych, - zawsze informuje rodziców o miejscu swojego pobytu, - przestrzega norm, przepisów i reguł gier i zabaw, - zna swoje możliwości i nie naraża swojego zdrowia.
<i>Dział 2. Urządzenia techniczne</i>	Urządzenia techniczne, zasady bezpieczeństwa.	<ul style="list-style-type: none"> - Zapoznanie uczniów z urządzeniami znajdującymi się w domu, - zaznajomienie ze sposobem ich bezpiecznej obsługi. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zna proste urządzenia techniczne znajdujące się w domu i umie je bezpiecznie obsługiwać, - rozumie zakaz obsługi bardzo niebezpiecznych urządzeń.

<p>Dział 3. Szkodliwe substancje</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Środki czystości, lekarstwa, substancje chemiczne(kleje, lakiery, rozpuszczalniki itp.). - zagrożenie zdrowia i życia. 	<ul style="list-style-type: none"> - Przekazanie uczniom podstawowych wiadomości na temat substancji szkodliwych występujących w najbliższym otoczeniu, - uświadomienie konieczności unikania kontaktu z tymi substancjami. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wie, że niektóre środki czystości oraz substancje chemiczne są niebezpieczne dla zdrowia i życia i nie wolno ich dotykać, - zażywa lekarstwa tylko pod kontrolą dorosłych.
<p>Dział 4. Alkohol i papierosy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Szkodliwość palenia papierosów i picia alkoholu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Przekazanie uczniom informacji na temat szkodliwych substancji znajdujących się w dymie papierosowym, - kształtowanie nawyków ochrony przed biernym paleniem, - zapoznanie ze szkodliwym działaniem alkoholu na organizm człowieka, - poznanie różnych sposobów odmawiania. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wie o szkodliwym wpływie na zdrowie palenia papierosów i picia alkoholu, - unika miejsc zadymionych, - potrafi kulturalnie poprosić palących o niepalenie w obecności dzieci, - potrafi odmówić palenia papierosów i picia alkoholu.
<p>Dział 5. Telewizja, komputer, Internet.</p>	<p>Telewizja, komputer, Internet, oddziaływanie na organizm ludzki.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Uświadomienie uczniom szkodliwości telewizji, komputera, Internetu, - określenie limitu czasu bezpiecznego dla dzieci, - uświadomienie konieczności wybierania właściwych programów. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wie, że odbiornik telewizyjny, komputer i Internet mają szkodliwy wpływ na organizm ludzki, - rozsądnie korzysta z telewizji i gier komputerowych.

<p><i>Dział 6. Pomagamy sobie i innym.</i></p>	<p>Uraz, upadek, skaleczenie, apteczka, pierwsza pomoc, odpowiedzialność za zdrowie własne i innych, przestrzeganie zasad.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Przekazanie podstawowych wiadomości na temat rodzajów urazów, - demonstracja zasad prawidłowego udzielania pierwszej pomocy, - prezentacja prostych środków opatrunkowych i sposobu ich używania, - ćwiczenia praktyczne w udzielaniu pierwszej pomocy, - wdrażanie do odpowiedzialności za zdrowie własne i innych. 	<ul style="list-style-type: none"> - Rozróżnia rodzaje urazów i stosuje właściwe zasady udzielania pierwszej pomocy, - zna i potrafi właściwie użyć podstawowych środków opatrunkowych, - potrafi ocenić sytuację, w której sam sobie nie poradzi i umie wezwać pomoc.
<p><i>Dział 7. Najważniejsze numery alarmowe.</i></p>	<p>Awaria, wypadek, pożar, napad, numery alarmowe, pogotowie ratunkowe, gazowe, wodne, straż pożarna, policja, strategie zachowań w sytuacjach zagrożenia.</p>	<p>Analizowanie sytuacji zagrożeń,</p> <ul style="list-style-type: none"> - podanie numerów alarmowych, - wykonanie spisu najważniejszych numerów telefonów alarmowych i mieszczące ich w widocznym miejscu, - opracowanie strategii zachowań w sytuacji pożaru, awarii gazu, wody itp, - przećwiczenie właściwych zachowań. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wie, jakie są przyczyny powstawania pożaru i świadomie ich unika, - zachowuje ostrożność przy korzystaniu z windy, - właściwie korzysta z urządzeń sanitarnych i wie, jak się zachować w przypadku ich awarii, - zachowuje ostrożność w zetknięciu się z wyrobami szklanymi(drzwi, okna, naczynia itp.), - zna numery alarmowe, numery rodziców,

Blok II. Jestem bezpieczny w drodze do szkoły.

<p><i>Dział 1. Zasady bezpiecznego zachowania się na drodze.</i></p>	<p>Zachowanie się pieszych, zasady poruszania się pieszych i pojazdów, znaki drogowe, sygnalizacja świetlna, droga hamowania, droga, jezdnia, pobocze, chodnik, pasy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wyjaśnienie pojęć: pieszy, uczestnik ruchu drogowego, droga hamowania, sygnalizacja świetlna, , pasy, droga, jezdnia, pobocze itp., - zapoznanie ze znakami drogowymi, - praktyczne opanowanie zasad przekraczania jezdni, - omawianie niebezpiecznych sytuacji na drodze i wskazywanie bezpiecznych zachowań, - zapoznanie z zasadami obowiązującymi pieszych, - zapoznanie z przepisami dla rowerzystów. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zna znaki drogowe i przestrzega ich, - rozumie sygnały świetlne i właściwie na nie reaguje, - wybiera najbezpieczniejszą drogę do szkoły, - wie, którą stroną drogi powinien poruszać się pieszy, - zna podstawowe przepisy drogowe obowiązujące rowerzystów, - potrafi bezpiecznie poruszać się rowerem, - wykorzystuje w praktyce zasady przechodzenia przez jezdnię, - porusza się bezpiecznie po drogach bez względu na porę dnia i roku.
<p><i>Dział 2. Zasada ograniczonego zaufania.</i></p>	<p>Ograniczone zaufanie, ostrożność, troska o bezpieczeństwo, punktualność.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Prezentacja scenek przedstawiających sytuacje zagrożenia i omówienie ich, - wyrobienie nawyku ostrożności wobec nieznajomych, spotykanych w drodze do szkoły, - wyćwiczenie umiejętności właściwego zachowania w przypadku zaczepek nieznajomych, - zaprezentowanie właściwej reakcji na atak zwierzęcia, - wyrobienie nawyku punktualności. 	<ul style="list-style-type: none"> - Unika kontaktu z nieznajomymi i wie, jak się wtedy zachować, - nie reaguje na zaczepki obcych osób, - zawsze zachowuje ostrożność w stosunku do napotkanych zwierząt, - jest punktualny, - wybiera najkrótszą i najbezpieczniejszą drogę do szkoły.

Dział IV. Jestem bezpieczny w szkole

<p>Dział 1. Szkolne zasady i regulaminy</p>	<p>Regulamin, ostrożność, przestrzeganie ustalonych reguł, prawa, obowiązki, zdyscyplinowanie, poszanowanie godności, tolerancja.</p>	<p>- Wyjaśnienie znaczenia pojęć: regulamin, dyscyplina, prawa, obowiązki, godność, tolerancja., - zapoznanie z regulaminem szkoły, - opracowanie regulaminu klasy i umieszczenie go w widocznym miejscu, - uświadomienie uczniom skutków nieprzestrzegania regulaminów.</p>	<p>Zna regulaminy szkoły i klasy, - przestrzega regulaminu szkoły, - podporządkowuje się regułom ustalonym w klasie.</p>
<p>Dział 2. Kiedy mówić „nie”.</p>	<p>Prawo do odmowy, sytuacje zagrożenia, miejsca zagrożenia, dealer, narkotyki, używki, prawdziwy przyjaciel.</p>	<p>Uświadomienie uczniom, że mają prawo do odmowy nawet bliskim członkom rodziny, - wyjaśnienie dzieciom, że umiejętność odmawiania jest konieczna dla zachowania zdrowia i bezpieczeństwa, - dyskusja na temat: „ Jak postąpić, gdy najlepszy przyjaciel namawia do złego?”, - przedstawienie najczęściej spotykanych miejsc, w których narażeni jesteśmy na zaczepki dealerów lub innych osób, - prezentacja scenek przedstawiających sytuacje wymagające odmowy i przewidywanie ich skutków.</p>	<p>- Zna najczęściej spotykane zagrożenia takie jak: narkotyki, molestowanie seksualne, agresja, nakłanianie do palenia papierosów i picia alkoholu, - wie, że prawdziwy przyjaciel nie namawia do złego, - unika sytuacji sprzyjających zagrożeniom, - potrafi powiedzieć „nie” w sytuacjach budzących jego niepokój, - wie, że nie należy niczego brać od nieznanej osoby, - wie, jak zachować się w przypadku nagabywania przez obcych, - wie, jakie mogą być skutki nieodpowiedzialnych zabaw i żartów.</p>

<p><i>Dział 3. Stop agresji.</i></p>	<p>Agresja psychiczna i fizyczna, przemoc w rodzinie, zachowania agresywne, przeciwdziałanie agresji.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wyjaśnienie znaczenia pojęć: agresja fizyczna, agresja psychiczna, przemoc, - prezentacja i omówienie scenek przedstawiających zachowania agresywne, - opracowanie listy różnych sposobów kulturalnego rozwiązywania konfliktów, - wdrożenie uczniów do poszanowania zdania innych, - przedstawienie kulturalnych sposobów obrony własnego zdania, - wyćwiczenie umiejętności właściwego zachowania się w przypadku agresji ze strony innych osób, - ukazanie zagrożeń wynikających ze stosowania rozwiązań opartych na agresji i przemocy, - prezentacja adresów i numerów telefonu instytucji udzielających pomocy osobom zagrożonym agresją i przemocą. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wie, co to jest agresja, - potrafi rozpoznać agresję fizyczną i psychiczną, - zna sposoby kulturalnego rozwiązywania konfliktów, - wie, że każdy może mieć swoje zdanie i należy to uszanować, - potrafi wskazać kilka sposobów obrony własnego zdania, - potrafi właściwie zachować się w przypadku agresji ze strony innych, - wie, do kogo się można zwrócić o pomoc w szkole czy w domu, - zdaje sobie sprawę że agresja i przemoc jest zagrożeniem dla poprawnych relacji międzyludzkich, - zna adresy i numery telefonu instytucji zajmujących się udzielaniem pomocy osobom zagrożonym agresją i przemocą, - wie, że agresja i przemoc to zachowania nieakceptowane i nietolerowane w żadnym społeczeństwie.
---	---	---	--

<p><i>Dział 4. Bezpieczne przybory szkolne.</i></p>	<p>Przyrządy, przybory szkolne, przestrzeganie zasad bezpieczeństwa własnego i innych, świadomość działania, ostrożność.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Prezentacja najczęściej używanych przyborów szkolnych i omówienie ich przeznaczenia, - pokaz bezpiecznego posługiwania się przyborami i przyrządami szkolnymi, - ćwiczenia praktyczne utrwalające umiejętność posługiwania się podstawowymi przyborami z zachowaniem zasad bezpieczeństwa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zna i prawidłowo dobiera przybory i materiały, - zachowuje zasady bezpieczeństwa przy posługiwaniu się przyborami szkolnymi, - ustala konieczne czynności i zachowuje ich kolejność, - wie, że niektóre przybory są wyjątkowo niebezpieczne i należy zachować szczególną ostrożność przy posługiwaniu się nimi, - potrafi współdziałać w grupie, - dba o bezpieczeństwo swoje i innych.
<p><i>Dział 5. Zasady ewakuacji w przypadku zagrożenia.</i></p>	<p>Adres szkoły, plan szkoły, sygnały alarmowe, ewakuacja, droga ewakuacyjna, zagrożenie, terroryzm.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Podanie uczniom adresu, numeru szkoły i numerów telefonów alarmowych, - zapamiętanie powyższych informacji, - poznanie sygnałów alarmowych, - praktyczne ćwiczenie umiejętności właściwego zachowania się w przypadku zagrożenia, - przećwiczenie ewakuacji. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zna adres i numer swojej szkoły, - zna numery alarmowe, - zna położenie wszystkich pomieszczeń w szkole, - właściwie reaguje na sygnały alarmowe, - zna drogę ewakuacyjną, - wie, że w przypadku zagrożenia należy podporządkować się służbom ratowniczym, - umie zachować się w sytuacji zagrożenia

Blok IV. Jestem bezpieczny podczas wypoczynku

<i>Dział 1. Zasady bezpiecznej podróży.</i>	Środki komunikacji, podróż, wycieczka, bilet, przystanek, konduktor, pilot, ostrożność, zasady zachowania się w środkach komunikacji.	<ul style="list-style-type: none">- Zapoznanie z zasadami obowiązującymi w czasie podróży i wycieczek,- przypomnienie zasad kulturalnego zachowania się w środkach komunikacji,- ćwiczenia w kompletowaniu swojego bagażu,- rozwijanie poczucia odpowiedzialności za swój bagaż.	<ul style="list-style-type: none">- Potrafi właściwie zachować się na przystankach i w środkach komunikacji,- potrafi skompletować swój bagaż,- wie, jak zachować się w przypadku niespodziewanej sytuacji na przykład odłączenia się od grupy,- przestrzega wszystkich zasad bezpiecznej podróży.
<i>Dział 2. Bezpieczne wakacje i ferie zimowe.</i>	Rekreacja, wypoczynek aktywny i bierny, turystyka, szlak turystyczny, przewodnik, schronisko, - kąpielisko strzeżone, bezpieczne kąpiele wodne i słoneczne, bezpieczne uprawianie sportów letnich i zimowych.	<ul style="list-style-type: none">- Zapoznanie z aktywnym i biernym rodzajem wypoczynku oraz podkreślenie jego wpływu na zdrowie,- przedstawienie kryteriów wyboru bezpiecznych miejsc do wypoczynku,- omówienie znaczenia właściwego sprzętu w zależności od miejsca i pory roku,- zredagowanie zasad bezpieczeństwa obowiązujących w górach, nad morzem, w lesie, nad jeziorami itp.,- przedstawienie przyczyn i skutków nieszczęśliwych wypadków,- przeciwiczenie właściwych zachowań gdy dojdzie do wypadku.	<ul style="list-style-type: none">- Rozumie wpływ aktywnego wypoczynku na zdrowie,- potrafi wybrać bezpieczne miejsce do wypoczynku,- potrafi zgromadzić odpowiedni ekwipunek,- zna i przestrzega zasad bezpiecznego wypoczynku,- potrafi przewidzieć skutki wypadków,- wie, jak zapobiegać nieszczęśliwym wypadkom,- umie właściwie zachować się, gdy dojdzie do wypadku.

5. Ewaluacja programu.

Ewaluacji będzie podlegać atrakcyjność programu dla uczniów oraz jego praktyczność, skuteczność i użyteczność. Zastosowane zostaną różnorodne formy ewaluacyjne. Narzędziami zbierania informacji będą: zadania kierowane do uczniów, wymagające praktycznych umiejętności, wywiady z nauczycielami, uczniami, rodzicami, bezpośrednia obserwacja i inne. Uzyskane wyniki będą analizowane i oceniane, a następnie wykorzystywane do wprowadzania zmian w programie. Ocena przebiegu i efektów wprowadzonej innowacji w klasach I - III odbywać się będzie systematycznie po skończeniu realizacji poszczególnych bloków. Pełna ocena efektów będzie przeprowadzana w każdej klasie pod koniec roku szkolnego. Badania osiągniętej jakości zmian przeprowadzać będą nauczyciele uczestniczący we wdrażaniu innowacji. Analizę i weryfikację zgromadzonych informacji przeprowadzi powołana komisja. Osiągnięte rezultaty wdrożonej innowacji zostaną przedstawione dyrektorowi szkoły oraz Radzie Pedagogicznej. Do diagnozowania osiągnięć uczniów zostaną wykorzystane różnorodne, wzajemnie uzupełniające się metody i narzędzia, takie jak: sprawdziany, karty pracy, klasowe i szkolne konkursy, turnieje, quizy, obserwacje kierowane, metody aktywizujące, zintegrowane testy poszerzone o zagadnienia bezpieczeństwa, hospitacje diagnozujące. Funkcję wzmacniającą spełnią: happeningi na terenie szkoły, inscenizacje, akcje prewencyjne prowadzone przez różne służby i instytucje, oglądanie widowisk i filmów edukacyjnych, wycieczki, spotkania z przedstawicielami służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo (policja, straż pożarna) konkursy plastyczne itp. Ocenienie wiedzy i umiejętności zdobytych w toku wdrażania tego programu do końca nie jest możliwe gdyż prawdziwą weryfikację przyniesie życie.

Opracowany przeze mnie program obejmuje najbardziej typowe przypadki, z jakimi może się zetknąć dziecko w młodszym wieku szkolnym. Jeśli dzięki

realizacji zaproponowanych treści chociaż jedno dziecko uniknie zagrożenia zdrowia lub utraty życia, będzie to znaczyło, że spełnił swoją rolę. Nie ma bowiem ważniejszej roli wychowawczej niż ochrona małego człowieka